

Χώρας αειχώρος

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΤΟΜΟΣ 6
VOLUME 6

ΤΕΥΧΟΣ 1
ISSUE 1

ΜΑΪΟΣ 2007
MAY 2007

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ - Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
*Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης*

ΚΟΚΚΩΣΗΣ ΧΑΡΗΣ
ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ ΗΛΙΑΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΠΕΤΡΑΚΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ
ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ
ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- ΕΜΠ
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- ΕΜΠ
Γιαννακούρου Τζίνα	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Δεμαθιάς Ζαχαρίας	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- ΑΠΘ
Καρύδης Δημήτρης	- ΕΜΠ
Κοσμόπουλος Πάνος	- ΔΠΘ
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαντουβάλου Μαρία	- ΕΜΠ
Μελαχροινός Κώστας	- University of London, Queen Mary, UK
Μοδινός Μιχάλης	- Εθν. Κέντρο Περιβ. και Δειφ. Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- University of Surrey, UK
Παππάς Βασίλης	- Πανεπιστήμιο Πατρών
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Université de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πατρών
Χαστάογλου Βίλμα	- ΑΠΘ

Διεύθυνση:
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ
Πεδίον Άρεως, 38334 ΒΟΛΟΣ
<http://www.prd.uth.gr/aeihoros> e-mail: aeihoros@prd.uth.gr
τηλ.: 24210 – 74456 fax: 24210 – 74388

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Ειδικό τεύχος - Αφιέρωμα
Special Issue

**Μεταβιομηχανική πόλη:
Νέες Οικονομίες, χωρικοί μετασχηματισμοί
και νέα τοπία**

**The Post-Industrial City:
New Economies, Spatial Transformations
and New Landscapes**

*Επιμέλεια
Editor*

Άσπα Γοσποδίνη
Aspa Gospodini

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Επιμέλεια έκδοσης: Άννα Σαμαρίνα — Παναγιώτης Πανταζής

Λαγού: Παναγιώτης Πανταζής

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς — Παναγιώτης Πανταζής

Εκτύπωση: Αλέκος Ξουράφας

Κεντρική διάθεση: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Περιεχόμενα

Gospodini A.	4
Introduction - The Post-Industrial City: New Economies, Spatial Transformations and New Landscapes	
Gospodini A.	10
The Landscapes of Cultural and Leisure Economies in Greek Cities	
Roberts M.	30
Town Centres and Night-time Economy in UK: Spatial Transformations and Urban Governance Challenges	
Townshend T.	42
Urban Landscapes of Abandonment and Sustainable Regeneration of Inner City Areas: The Case of Newcastle Gateshead, UK	
Papageorgiou-Sefertzi R.	54
Transformations in Architecture: Do They Outline a New Paradigm in Urban Landscaping?	
Sepe M.	72
Urban Landscape, Place Identity and Their Components: A New Software Tool for Supporting the Sustainable Urban Planning and Design	
Ιωάννου Β., Σερράος Κ.	86
Το παρόν και το μέλλον του ελληνικού αστικού τοπίου	
ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	
Γοσποδίνη Α.	100
Χωρικές πολιτικές για το σχεδιασμό, την ανταγωνιστικότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων	
Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος Η., Ράσκου Ε.	146
Διαχείριση αρχιτεκτονικής κληρονομιάς: Η διαχρονική εξέλιξη των πολιτικών στην Ευρώπη και οι νέες προκλήσεις για την Ελλάδα	

Το παρόν και το μέλλον του ελληνικού αστικού τοπίου

Βύρων Ιωάννου

Δρ., Αρχιτέκτων Μηχανικός, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Κύπρος

Κωνσταντίνος Σερράος

Επίκουρος Καθηγητής, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά τις βασικές παραμέτρους που επιδρούν στο μετασχηματισμό των αστικών μορφών, εστιάζοντας στα στοιχεία εκείνα που καθορίζουν το χαρακτήρα της ελληνικής πόλης. Μια πρώτη σημαντική ομάδα τέτοιων παραμέτρων συνδέεται με την ενδογενή κοινωνικο-οικονομική δυναμική των πόλεων. Οι σταδιακά προστιθέμενες επάλληλες στρώσεις (layers), του αστικού ιστού, αποτελούν βασικό, παράγοντα διαφοροποίησης ή ποικιλομορφίας, που οδηγεί σε αστικά τοπία, που κατά κανόνα αποκλίνουν από το "ευρωπαϊκό παράδειγμα". Ένα δεύτερο σύνολο παραμέτρων συνδέεται με τις νέες τάσεις και εισροές από την Ευρωπαϊκή και διεθνή πραγματικότητα, οι οποίες θεωρείται ότι συνιστούν στοιχεία ομοιογένειας της εικόνας του αστικού τοπίου. Η εργασία επιχειρεί να διερευνήσει αυτή την υπόθεση στην περίπτωση της ελληνικής πόλης. Τα συμπεράσματα από συγκεκριμένες μελέτες περίπτωσης συνοψίζονται και παρουσιάζονται σε δυο στάδια: αρχικά περιγράφονται οι αιτίες και οι συνθήκες που διαμόρφωσαν το ελληνικό αστικό τοπίο στις αμέσως προηγούμενες δεκαετίες, ενώ σε μια δεύτερη φάση εξετάζονται οι παράμετροι που οδηγούν σε μεταβολές της εικόνας και της δομής του αστικού ιστού. Τέλος επιχειρείται μια ποιοτική και ποσοτική εκτίμηση των έως τώρα, αλλά και των μελλοντικών, με-ταβολών.

Λέξεις κλειδιά

Αστικός ιστός, αστικό τοπίο, ελληνική πόλη, αστικός μετασχηματισμός, παγκοσμιοποίηση, τοπικότητα.

The Present and Future of the Greek Urban Land-scape

This paper is concerned with the evolution of urban forms and landscapes; it investigates the specific characteristics of the Greek cities and the parameters having a critical impact on their landscape formation and transformation. As such are examined: (a) the socio-economic processes; (b) the successive development and redevelopment of urban areas and the various layers of landscapes generated over time; (c) the established global design trends that tend to ho-mogenize the landscape of cities. The analysis of the Greek case study cities points first the conditions that generated the urban landscapes in the last decades, and then, the parameters nowadays affecting the urban landscapes and structure and image. In the conclusions, the paper attempts to make a quantitative and qualitative assessment of the present and future trends.

Keywords

Urban area, urban landscape, Greek city, urban transformation, globalization, locality.

1. ΠΡΟΫΠΑΡΧΟΥΣΕΣ ΔΟΜΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

1.1 Πολεοδομική εξέλιξη

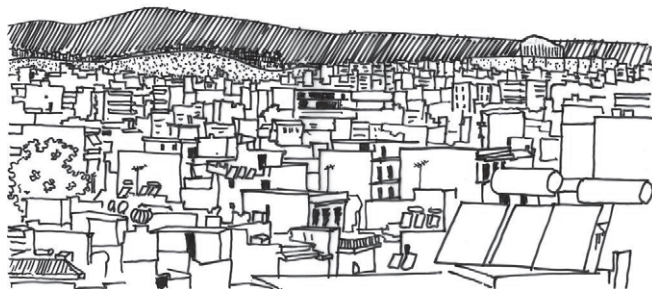
Η περίοδος 1950-1980 αποτέλεσε την κύρια φάση της έντονης αστικοποίησης στην Ελλάδα και παρήγαγε το μεγαλύτερο τμήμα του αστικού ιστού που υπάρχει και λειτουργεί στις μέρες μας. Η εικόνα της ελληνικής πόλης, έτσι όπως την προσλαμβάνουμε σήμερα, σχηματίστηκε κάτω από μια σειρά αδυναμιών στην κοινωνική και οικονομική δομή της χώρας, καθώς επίσης και στο σύστημα σχεδιασμού και ελέγχου της δόμησης. Ειδικότερα, ορισμένες **κρίσιμες παράμετροι** που συνδέονται με την παραπάνω διαδικασία αφορούν, μεταξύ άλλων, στην κυριαρχία της ατομικής ιδιοκτησίας, στην υψηλή κατάτμηση της αστικής γης –ως αποτέλεσμα της τάσης για μεγιστοποίηση της γαιοπροσόδου (Μαντουβάλου, 1996)–, στην επιτακτική ανάγκη για στέγαση νέου αστικού πληθυσμού σε συνδυασμό με την ανυπαρξία μιας αντίστοιχης οργανωμένης κρατικής παρέμβασης, καθώς επίσης και την ιδιότυπη ενεργοποίηση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, που οδήγησε (από το 1950 και μετά) στη διοχέτευση σημαντικών κεφαλαίων στον κατασκευαστικό κλάδο.

Το μεγαλύτερο μέρος της **οικοδομικής μάζας** έχει επομένως αναπτυχθεί σε μια σύντομη χρονική περίοδο, περίπου 30 ετών. Η διαδικασία της "αντιπαροχής", που προφανώς συνδέεται με την επιδίωξη μεγιστοποίησης του κέρδους μέσα από την εκμε-

τάλλευση της γης, ήταν (και παραμένει) τόσο ισχυρή, που εξετόπισε κάθε αρχιτεκτονική/συνθετική πρόθεση, σε επίπεδο, τόσο κτιριακό, όσο και πολεοδομικό.¹

Κυρίαρχος κτιριακός τύπος είναι η **"μεταπολεμική πολυκατοικία"** (Αραβαντινός, 1998), που αποτελεί ένα πολυώροφο κτίριο διαμερισμάτων με ποικιλία χρήσεων πέρα από την κατοικία, τοποθετημένο σε συνεχή αστικό ιστό (βλ. Εικόνα 1). Η μορφή μιας γειτονιάς μεταπολεμικών πολυκατοικιών χαρακτηρίζεται ταυτόχρονα από αποσπασματικότητα και ομοιογένεια, συγκροτώντας παράλληλα ένα ουδέτερο "φόντο", πάνω στο οποίο θα είχαν τη δυνατότητα, με βάση έναν εύστοχο σχεδιασμό, να αναδειχθούν τα τοπότητα και τα λοιπά χαρακτηριστικά στοιχεία της ταυτότητας της πόλης (Παπαγεωργίου-Βενετάς, 2004).

Εικόνα 1. Χαρακτηριστική όψη περιοχής ελληνικής αστικής πολυκατοικίας (από το κέντρο της Αθήνας)

Τυπικά γνωρίσματα αποτελούν μεταξύ άλλων οι εσοχές στους τελευταίους ορόφους (ρεπιρέ), τα στενά μπαλκόνια, οι τέντες (για ηλιοπροστασία, αλλά και για εξασφάλιση ιδιωτικότητας), τα αδιαμόρφωτα και μη χρησιμοποιούμενα δώματα, οι τυφλές μεσοτοιχίες και τα "αιώνια γιασιά" και τέλος η σχεδόν πλήρης έλλειψη χρώματος.

Η **στενότητα του δημόσιου χώρου** ισχύει ως ένα δεύτερο βασικό χαρακτηριστικό στοιχείο της ελληνικής πόλης, που συνδέεται τόσο με την ραγδαία διαδικασία αστικής επέκτασης (Φιλίππιδης, 1990), όσο όμως και με την απουσία ενός μακροπρόθεσμου και διορατικού πολεοδομικού σχεδιασμού. Είναι άλλωστε γεγονός, ότι η συμβολή του σχεδιασμού, καθ' όλη τη διάρκεια του 20ου αιώνα, περιορίστηκε στις περισσότερες περιπτώσεις στη σταδιακή ένταξη στο Ρυμοτομικό Σχέδιο Πόλης, διαφόρων περιοχών, και εντός αυτών κατά κανόνα, στη χάραξη απλώς και μόνο του καμβά της πόλης, δηλαδή των οικοδομικών τετραγώνων και των δρόμων, συχνότατα δε και με πλήρη αδιαφορία απέναντι στα δεδομένα του φυσικού χώρου των συγκεκριμένων περιοχών (π.χ. κλίσεις εδάφους, χείμαρροι, δασικές εκτάσεις, κ.λπ.) (Αραβαντινός, 1998).

Βασικό αισθητικό πρόβλημα του μεταπολεμικού ιστού αποτελεί τέλος και η **αποδιάρθρωση των κλιμάκων**. Η έννοια της γειτονιάς, ως στοιχείο σύνδεσης του κατοίκου με

¹ Η διαδικασία της "αντιπαροχής" συνίσταται, όπως είναι γνωστό, σε μια συμφωνία μεταξύ του μικροϊδιοκτήτη της γης και του εργολάβου/κατασκευαστή, σύμφωνα με την οποία, ο πρώτος διαθέτει τη γη του, ενώ ο δεύτερος κατασκευάζει με δική του δαπάνη και φροντίδα το κτίριο, από το οποίο ένα μέρος το εκχωρεί στον ιδιοκτήτη, ως αντιστάθμισμα για την παροχή της γης.

το χώρο, είναι εξαιρετικά αδύνατη και στερείται ορατών ορίων ή στοιχείων ταυτότητας και διαφοροποίησης, με αποτέλεσμα τα πολεοδομικά συγκροτήματα να χαρακτηρίζονται από αναρχία στη δομή τους και έλλειψη ιεράρχησης, τόσο σε αισθητικό όσο και σε λειτουργικό επίπεδο.

1.1. Κοινωνική αλληλεπίδραση

Η εικόνα της μεταπολεμικής αστικοποίησης συνδέεται και με την έννοια της "αυτενέργειας" ορισμένων κοινωνικών ομάδων. Αυτή εκφράζεται κυρίως μέσω της **αυθαιρέτης δόμησης**, που στις αστικές περιοχές εκδηλώνεται συχνά με μικρές ή μεγαλύτερες αποκλίσεις από τις ισχύουσες πολεοδομικές διατάξεις (π.χ. προσθήκες ορόφων, κλείσιμο εξωστών και ημιϋπαιθρίων χώρων, κ.λπ.) (Φιλιππίδης, 1990· Μαντουβάλου, 1996· Ιοαννου κ.ά, 2004). Άλλες σημαντικότερες μορφές αυθαιρεσίας στον αστικό χώρο εκδηλώνονται με καταπατήσεις και παράνομη οικοδόμηση δημόσιων, ή ιδιωτικών εκτάσεων, εντός ή εκτός σχεδίου, καθώς επίσης και ρεμάτων και δασικών περιοχών.

Σήμερα πλέον, η επέκταση των αυθαιρέτων περιοχών πρώτης κατοικίας, στα όρια των πολεοδομικών συγκροτημάτων, από εσωτερικούς μετανάστες, έχει περιορισθεί σε σημαντικό βαθμό σε σχέση με το παρελθόν, όμως οι ήδη διαμορφωμένες περιοχές πρώην αυθαιρέτων εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν μεγάλα τμήματα του αστικού τοπίου των ελληνικών πόλεων. Οι περιοχές αυτές, σταδιακά απέκτησαν βέβαια ορισμένα βασικά δίκτυα υποδομής και εντάχθηκαν στο Ρυμοτομικό Σχέδιο Πόλης μετά από διάφορες πιέσεις. Η νομιμοποίησή τους όμως και ο εκ των υστέρων σχεδιασμός, παρά το ότι επιχείρησε να τους παράσχει ένα ελάχιστο επίπεδο υποδομών, συνδέθηκε με υψηλούς Συντελεστές Δόμησης, καθώς επίσης και με έλλειψη δημόσιου χώρου και κοινωνικών υποδομών, με αποτέλεσμα τη σταδιακή εμφάνιση καινούργιων πολυκατοικιών πάνω σε ακανόνιστους, αδιάρθρωτους και ήδη, από πολεοδομική άποψη, εξαιρετικά προβληματικούς ιστούς.

1.2. Φυσικό τοπίο

Το χαρακτηριστικό για κάθε περιοχή αστικό και περιαστικό φυσικό τοπίο συνιστά ισχυρότατο και αναντικατάστατο στοιχείο ταυτότητας για την ελληνική πόλη, σφραγίζοντας με αυτόν τον τρόπο τη μορφή της, αλλά αφήνοντας επιπλέον και μελλοντικές δυνατότητες περαιτέρω συνολικής βελτίωσης της εικόνας της.

Ειδικότερα, το **φυσικό ανάγλυφο** των ελληνικών πόλεων εμφανίζει κατά κανόνα μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πολυμορφία, ενώ εξασφαλίζει σημαντικές αρετές που αφορούν την ανθρώπινη κλίμακα των αστικών σχηματισμών και την εναλλαγή εικόνων και εντυπώσεων (βλ. Εικόνα. 2).

Εξ ίσου σπουδαίο ρόλο για μορφή της ελληνικής πόλης παίζει επίσης και το **θαλάσσιο τοπίο**, μιας και πολλές ελληνικές πόλεις είναι συνυφασμένες με την εικόνα των θαλάσσιων

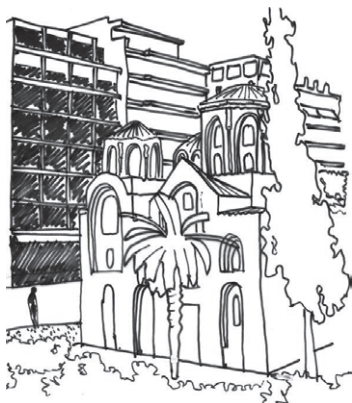
μετώπων τους. Σήμερα πλέον, αν και αποτελεί συνείδηση όλων, ότι οι πόλεις θα πρέπει να ξανακερδίσουν τα θαλάσσια μέτωπά τους (ΕΜΠ-Εργαστήριο αστικού περιβάλλοντος, 1994· Μαυρίδου, 1998), διαπιστώνονται σημαντικά προβλήματα στην ανάπτυξη ενός πολεοδομικού "διαλόγου" μεταξύ πόλης και θάλασσας (αισθητικού, αλλά και λειτουργικού), ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, και της αναποτελεσματικότητας των έως τώρα πολιτικών για την προστασία και ένταξη αυτού του στοιχείου στον αστικό ιστό.

Εικόνα 2. Καβάλα

Τα ενδιαφέροντα φυσικά στοιχεία των ελληνικών πόλεων και οικισμών συμβάλουν θετικά στην πολεοδομική και αισθητική ποιότητα του οικιστικού περιβάλλοντος. Η πόλη προσφέρει φυγές, τόσο προς το βουνό, όσο και προς το παράκτιο μέτωπο.

Εικόνα 3. Ανάκτορο Βαλεριού στην πλατεία Ναυαρίνου στη Θεσσαλονίκη

Η ύπαρξη σημαντικών ιστορικών μνημείων στον αστικό ιστό, σφραγίζει την εικόνα της πόλης.

1.3. Ιστορικό τοπίο

Τα ιστορικά σύνολα και τα αρχαιολογικά ευρήματα αναπτύσσονται σε μεγάλα τμήματα δομημένων περιοχών, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις ο ιστορικός ιστός συμπίπτει με τις σύγχρονες χαράξεις. Η "εικόνα του αστικού τοπίου", συνδέεται επομένως εντονότατα με τα κατάλοιπα της ιστορίας του κάθε τόπου (ΕΜΠ-Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης, 2000) (βλ. Εικόνα 3), τα οποία αποκτούν μια ολοκληρωμένη χωρική διάσταση στα **ιστορικά κέντρα**.

Αν και αυτά διαθέτουν, κατά κανόνα, στοιχεία με έντονη "αισθητική δράση", που σφραγίζουν την εικόνα του αστικού ιστού και του προσδίδουν αισθητική και πολεοδομική αξία, το γεγονός, ότι η διαδικασία της **"ανοικοδόμησης"** στέρησε την ελληνική πόλη από μεγάλα τμήματα ιστορικών συνοικιών, σε

συνδυασμό με τη διαπίστωση, ότι η σύγχρονη πόλη και οι δραστηριότητές της αναπτύσσονται πλέον έξω από τα ιστορικά κέντρα, καθιστά αναγκαία την αναζήτηση συνδέσεων και επαφών (οπτικών, λειτουργικών, συμβολικών, κ.λπ.) μεταξύ αυτών των δύο ενοτήτων (ιστορικού κέντρου και σύγχρονης πόλης), με έμφαση, μεταξύ άλλων, στις περι το κέντρο περιοχές, στις περισσότερο απομακρυσμένες αστικές και περιαστικές ζώνες, καθώς επίσης και στις εισόδους της πόλης.

2. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ. ΝΕΕΣ ΕΙΣΡΟΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ

2.1. Η συνέχιση της ενδογενούς δυναμικής

Εξετάζοντας την εξέλιξη ορισμένων σχετικά πρόσφατων οικιστικών επεκτάσεων στην Ελλάδα, αντιλαμβανόμαστε εύκολα, ότι το εφαρμοζόμενο **μοντέλο σχεδιασμού** μιας γειτονιάς (υπό την επίδραση διαφόρων εξωτερικών πιέσεων, ή και λόγω δικής του εσωτερικής αδυναμίας), εξακολουθεί να είναι, αυτό του, γνωστού μας εδώ και δεκαετίες, "Ρυμοτομικού Σχεδίου". Το γεγονός αυτό είναι μεταξύ άλλων και αποτέλεσμα της ετεροχρονισμένης έγκρισης και εφαρμογής πολεοδομικών σχεδίων, έτσι ώστε τελικά, σε "πολεοδομικούς καμβάδες" της δεκαετίας του 1980 ή και παλαιότερους, να κτίζονται γειτονιές του 2000.

Παράλληλα οι όποιες προσπάθειες "**ανάπλασης**" αστικών πυκνοδομημένων περιοχών, περιορίζονται κατά κανόνα σε ήπιες διευθετήσεις/διαμορφώσεις του δημόσιου χώρου, αποφεύγοντας ριζοσπαστικότερες προτάσεις (π.χ. για κατεδαφίσεις κτηρίων) προς όφελος του δημόσιου χώρου και της ανάδειξης της ιστορικότητας της πόλης (Ζήβας κ.ά, 1977).

Αλλά και σε επίπεδο κτιριακού **κελύφους**, επικρατών τύπος εξακολουθεί να είναι η "αστική πολυκατοικία", η οποία αν και έχει βελτιωθεί σε επίπεδο κατασκευαστικής, λειτουργικής, αισθητικής και αρχιτεκτονικής ποιότητας, ανταποκρινόμενη στις απαιτήσεις του σύγχρονου κάτοικου-χρήστη, σε επίπεδο πολεοδομικό, ιδιαίτερος δε όσον αφορά την εικόνα της πόλης, πέρα από κάποιους χρωματικούς ή και μορφολογικούς πειραματισμούς, δεν έχει καταφέρει να πετύχει αξιοσημείωτες προόδους. Ορισμένα νεώτερα στοιχεία, που οφείλονται εν πολλοίς και στις μεταλλαγές των εκάστοτε ΓΟΚ, αφορούν μεταξύ άλλων τη δημιουργία pilotis (προς εξυπηρέτηση των αναγκών στάθμευσης), τη διόγκωση των εξωστών, καθώς επίσης και τους (συχνότερα άκομψα και παράνομα κλεισμένους) ημιπαιθριούς χώρους.

2.2. Μεταβολές στον πολεοδομικό χαρακτήρα

Η σημαντική βελτίωση των αστικών και υπεραστικών μεταφορικών υποδομών, κυρίως με την αναβάθμιση παλαιών και την κατασκευή νέων οδικών αξόνων, κόμβων και μέσω μαζικών μεταφορών, καθώς και η αύξηση της ιδιοκτησίας του ΙΧ αυτοκινήτου, ευνόησαν την ανάπτυξη **περί-αστικών** ή και **έξω-αστικών οικιστικών πολεοδομικών σχηματισμών**. Το γεγονός αυτό αποτελεί ένα νέο στοιχείο που διαφέρει από τον "παραδοσιακό" χαρακτήρα της ελληνικής πόλης, η οποία διακρινόταν για τον πυκνό και συνεχή δομημένο ιστό της. Πολλές επομένως από τις νέες οικιστικές αναπτύξεις, εύλογα θα περιγράφονταν πλέον ως αραιοδομημένες και ημι-αστικοποιημένες μικτές περιοχές αγροτικής γης και κατοικίας, ή με άλλα λόγια θα χαρακτηρίζονταν, πολύ εύστοχα, ως "αστικοαγροτικά συνεχή" (Αραβαντινός, 2001). Δυστυχώς, σε αρκετές από αυτές τις περιπτώσεις, η υψηλή πυκνότητα καθώς, και η νόμιμη, ή και καθ' υπέρβαση των όρων δόμησης, μεγιστοποίηση της οικοδομικής εκμετάλλευσης της γης, διαμορφώνει νέους πυρήνες, στους οποίους αναπαράγεται μια αίσθηση αστικής πυκνότητας, χωρίς όμως ίχνος των πλεονεκτημάτων του "παραδοσιακού" συνεχούς και συμπαγούς ιστού. Το ισχύον καθεστώς που επιτρέπει τη δόμηση εκτός των εγκεκριμένων Ρυμοτομικών Σχεδίων (εκτός σχεδίου δόμηση), αποτελεί με βεβαιότητα έναν επιπλέον σημαντικό λόγο που ενθαρρύνει αυτού του είδους την ανάπτυξη.

Η **αστική διάχυση** αποτελεί επομένως κυρίαρχο στοιχείο της "νέας αστικότητας" των ελληνικών πόλεων. Κατά κανόνα εντοπίζεται σε περιοχές γύρω από σημαντικά αστικά κέντρα, κατά μήκος κύριων οδικών αξόνων (π.χ. Μεσόγεια Αττικής–Αττική οδός), αλλά και σε παραθεριστικές ζώνες. Ειδικότερα στις τελευταίες, και σε περιπτώσεις γειτνίασης με μεγάλα αστικά κέντρα, διαπιστώνεται επιπλέον ολόένα και εντονότερη αθρόα μετατροπή τους σε περιοχές κύριας κατοικίας, που συνεπάγεται βασικές ελλείψεις σε στοιχειώδεις πολεοδομικές υποδομές. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις αναπαράγονται δυστυχώς οι γνωστές μας αδυναμίες του παλαιού αστικού ιστού, με κύριο χαρακτηριστικό τη στενότητα του πολεοδομικού χώρου και την έλλειψη οργάνωσης σε λειτουργικό και αισθητικό επίπεδο.

Η έννοια της "**προσθετικής διαδικασίας**" αποτελεί για την ελληνική πραγματικότητα ένα επιπλέον τυπικό φαινόμενο, που συναντάται, όχι μόνο στην κτριακή κλίμακα, αλλά αρκετά συχνά και στην πολεοδομική. Ειδικότερα στην τελευταία περίπτωση, οι σχετικές παρεμβάσεις (π.χ. νέα μεγάλα οδικά έργα), αποτελούν προσθήκες, έξω από τις καθιερωμένες μορφές και κλίμακες και μοιάζουν να "φυτεύονται" σε έναν ήδη κορεσμένο αστικό ιστό, χωρίς καμιά πρόνοια για πολεοδομική και μορφολογική τους ένταξη ή ενσωμάτωση, εντείνοντας με αυτόν τον τρόπο περαιτέρω την αίσθηση στενότητας και ασφυκτικής γειτνίασης.

Τέλος καθολικότερες, αλλά και εντονότερες είναι οι αλλοιώσεις που προκαλεί η χρήση του **ιδιωτικού αυτοκινήτου** στο σύγχρονο ελληνικό αστικό ιστό. Η σημαντική επιτάχυνση της διάδοσης του ΙΧ, σε μια περίοδο κατά την οποία η ελληνική αστικοποίηση είχε ήδη φτάσει και ξεπεράσει το σημείο αιχμής της, είχε ως αποτέλεσμα, ένα πολύ μεγάλο τμήμα των ελληνικών πόλεων να μην είναι σχεδιασμένο για να εξυπηρετήσει τις νέες ανάγκες για κυκλοφορία και στάθμευση που δημιουργήθηκαν, πολύ δε περισσότερο κάτω από τις σημερινές συνθήκες οικοδομικού κορεσμού.

Εικόνα 4. Τυπική μορφή του δρόμου στην ελληνική πόλη

Έτσι, ο ήδη στενός δημόσιος χώρος επιβαρύνθηκε περαιτέρω, λόγω της κυκλοφορίας και στάθμευσης των οχημάτων, επιτείνοντας έτσι, ακόμη περισσότερο και το αίσθημα της στενότητας στην πόλη. Ο δρόμος, που στην ουσία αποτελεί τη μεγαλύτερη επιφάνεια δημόσιου χώρου στις ελληνικές πόλεις, καταλαμβάνεται από σταθμευμένα οχήματα, πολλές φορές σε ποσοστό άνω του 50% της ωφέλιμης επιφάνειάς του. Ακόμα και η απλή κίνηση των πεζών παρεμποδίζεται πλέον ασφυκτικά από τη στάθμευση, ενώ την ίδια στιγμή, η μορφή του δρόμου στην ελληνική πόλη έχει πλέον συνδεθεί με την γνωστή εικόνα των ατέλειωτων σειρών από σταθμευμένα οχήματα

που "ζώνουν" κυριολεκτικά τα οικοδομικά τετράγωνα (βλ. Εικόνα 4) και δημιουργούν ένα συχνά αδιαπέραστο τείχος μεταξύ πεζοδρομίου και δρόμου.

2.2. Νεώτερες κοινωνικές και πολιτισμικές επιδράσεις. Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης της αστικής εικόνας

Αν η περίοδος πριν από τη δεκαετία του 1980 χαρακτηρίστηκε από εσωτερική μετανάστευση και όψιμη αστικοποίηση, στις μέρες μας, το ισχυρό ρεύμα ξένων οικονομικών **μεταναστών** αποτελεί ένα νέο δεδομένο για την ελληνική πόλη, αν και δε φαίνεται ακόμη να σηματοδοτείται από ιδιαίτερα ορατές διευθετήσεις στον αστικό χώρο (π.χ. γειτονίες με ιδιαίτερο πολιτισμικό ή εθνοτικό χαρακτήρα). Ωστόσο, η παρουσία δραστηριοτήτων όπως εστιατορίων, εμπορικών καταστημάτων, κ.λπ., που ανήκουν ή απευθύνονται σε μετανάστες είναι διάσπαρτη, σχεδόν σε ολόκληρο τον ιστό των μεγάλων πολεοδομικών συγκροτημάτων. Η υψηλή διασπορά μπορεί να αποδοθεί μεταξύ άλλων και στη μέχρι σε ένα βαθμό ενσωμάτωσή τους στον αστικό ιστό (Μαλούτας κ.ά, 2000). Εξάλλου, η ικανότητα ενσωμάτωσης αποτελεί ένα γενικότερο χαρακτηριστικό γνώρισμα της ελληνικής περίπτωσης,

μιας και ο σύγχρονος ελληνικός αστικός χώρος δε διακρίθηκε ποτέ μέχρι σήμερα σε σαφείς υποενότητες με διαφορετικό εθνοτικό ή πολιτισμικό χαρακτήρα.

Η παγκόσμια διάσταση (global dimension), εισάγεται όμως στον αστικό χώρο εντονότερα, ως ένα "international style", με έμφαση σε ορισμένους τύπους αρχιτεκτονικών μορφών (ιδιωτικά κτίρια γραφείων, καταστημάτων, πολυκινηματογράφων, κ.λπ.), προκαλώντας ορατές μεταβολές στη σημερινή μορφή της ελληνικής πόλης. Το φαινόμενο αυτό εντοπίζεται κατά κανόνα, στα μέτωπα βασικών αστικών οδικών αρτηριών (π.χ. λεωφόρος Κηφισίας στην Αθήνα), επιχειρώντας μέσα από "μεταμοντέρνες" αρχιτεκτονικές απόπειρες (γυάλινες μορφές, κ.λπ.) την προβολή και την ανάδειξη του κάθε κτιρίου ξεχωριστά. Οι περιοχές αυτές της πόλης προβάλλουν επομένως, τουλάχιστον, σε αντιληπτικό επίπεδο, τελείως αποσυνδεδεμένες από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της εικόνας του υπόλοιπου αστικού ιστού.

Εικόνα 5. Αθήνα/Ν. Σμύρνη

Το διαφοροποιημένο "international style" των ισογείων έναντι των ορόφων, σε συνδυασμό με ατέλειωτες σειρές από σταθμευμένα οχήματα που "ζώνουν" τα οικοδομικά τετράγωνα.

Ταυτόχρονα, ακόμη και κτίρια που ανήκουν σε μια περισσότερο τοπική μορφολογία και που ανακαινίζονται, αποκτούν κι αυτά στοιχεία της παγκόσμιας γλώσσας (π.χ. έπιπλα και λοιπό εξοπλισμό), στεγάζοντας παράλληλα και σαφώς παγκοσμιοποιημένες λειτουργίες, όπως εστιατόρια fast food, τράπεζες, υπηρεσίες ή καταστήματα franchises, κ.λπ. Αυτή η αλληλεπίδραση αρκετές φορές δημιουργεί μια διπλή εικόνα του δρόμου: Στο επίπεδο του πεζού, η μορφή των ισογείων χαρακτηρίζεται από φωτεινές πινακίδες, γυάλινες βιτρίνες, έπιπλα και εξοπλισμό ενός παγκόσμιου ύφους, ενώ η εικόνα των πάνω ορόφων χαρακτηρίζεται από την αισθητική της γνωστής μας "αστικής πολυκατοικίας" που εξακολουθεί να παραμένει κυρίαρχη (βλ. Εικόνα 5).

Η εντύπωση της διπλής αυτής εικόνας, ως μιας ταυτόχρονης αποκάλυψης του παρόντος και του παρελθόντος της πόλης, δεν απαντάται στα νέα **μεγάλα εμπορικά και ψυχαγωγικά κέντρα** (multicenters, shopping malls), τα οποία αναπτύσσονται σε περιοχές με μεγάλες επιφάνειες οικοπέδων (π.χ. παλιές βιομηχανικές ζώνες) και κοντά σε σημαντικές κυκλοφοριακές αρτηρίες (για εύκολη πρόσβαση με ΙΧ), συνιστώντας τεχνητά αστικά περιβάλλοντα αποσπασμένα από την εικόνα και τη λειτουργία του ευρύτερου αστικού ιστού. Αν και η παρουσία τέτοιων κέντρων στις μεγάλες ελληνικές πόλεις είναι ήδη σημαντική, ανατρέποντας αρκετά από τα θετικά στοιχεία της "παραδοσιακής" αστικής ζωής (π.χ. δραστηριότητες στο ύπαιθρο,

ανάμειξη χρήσεων και διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, κ.λπ.), αναμένεται (με βάση την εμπειρία και από άλλες ευρωπαϊκές χώρες), ότι η ζήτηση για τέτοιους χώρους στην Ελλάδα, θα αυξάνεται διαρκώς στο προσεχές μέλλον.

2.3. Φυσικό και πολιτιστικό τοπίο

Θα ισχυριζόταν κανείς, ότι το φυσικό και ιστορικό τοπίο των ελληνικών πόλεων είναι σχετικά δύσκολο πλέον να υποστεί αλλοιώσεις και μεταβολές, μιας και έχει περάσει στην συνείδηση της κοινωνίας ως εκμεταλλεύσιμος πόρος. Παρόλα αυτά σε επίπεδο τοπικό, στοιχεία του ιστορικού και φυσικού τοπίου που κατατάσσονται ως "δευτερεύουσας σπουδαιότητας" (ασύλλια, γεωλογικές διαμορφώσεις, ρέματα, αρχαιολογικά ευρήματα, κ.λπ.) εξακολουθούν να απειλούνται. Σε κάθε περίπτωση, οι παρεμβάσεις που προτείνονται αφορούν την αναβάθμιση και την ένταξη του στις λειτουργίες της πόλης. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει τέτοιες προσπάθειες μέσα από κεντρικές δράσεις για τον αστικό σχεδιασμό (π.χ. Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων), αλλά και από μέρους της τοπικής αυτοδιοίκησης, στο βαθμό που αυτή μπορεί να εκφράσει τη βούληση των πολιτών. Οι παρεμβάσεις αφορούν κυρίως ιστορικά σύνολα, μνημεία και ελεύθερους χώρους. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε τα τελευταία χρόνια στην περίπτωση της Αθήνας, με αφορμή τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων "Αθήνα 2004".

3. ΕΠΙΛΟΓΟΣ: ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΑ, ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ ΚΑΙ ΑΓΩΝΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Κοινή διαπίστωση της παραπάνω σύντομης ανάλυσης αποτελεί το γεγονός, ότι οι εισροές, οι επιρροές και τα νέα στοιχεία στην εικόνα της ελληνικής πόλης κατά την τελευταία εικοσαετία δεν έχουν επιδράσει σε βαθμό που να συνιστούν ραγδαία αλλοίωση ή ανατροπή, ούτε όμως και μια ριζική και αποφασιστική βελτίωση. Αντίθετα, υφίσταται ένας σταδιακός μετασχηματισμός της μορφής της πόλης, ο οποίος διατηρεί με επιμονή, στοιχεία από το παρελθόν, ενώ παράγει και νέα, μέσα όμως, κατά κανόνα, από τη μετεξέλιξη παλαιότερων τύπων και μορφών. Επιπρόσθετα, η ελληνική πόλη δείχνει να έχει, προς το παρόν, παγιώσει ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά της, ενώ τα όποια καινούργια στοιχεία δεν χαρακτηρίζονται ακόμη από σημαντική χωρική εξάπλωση.

Έτσι προς το παρόν, στην τοπική κλίμακα, η εικόνα της μεταπολεμικής αστικοποίησης διατηρεί ακόμη ισχυρή, μια αίσθηση **ομοιογένειας**, ενώ όλες οι νέες εισροές (αποτυπώματα της παγκοσμιοποίησης και της πολυπολιτισμικότητας ή αποτελέσματα της τεχνολογίας των μεταφορών), παραμένοντας ακόμη διάσπαρτα, συνθέτουν, τουλάχιστον προς στο παρόν, τη νέα, αστική **ποικιλομορφία**. Εάν όμως εξετάσει κανείς την "ελληνική πόλη" στη υπερτοπική κλίμακα (δηλαδή συγκριτικά με άλλες πόλεις από τον ευρω-

παϊκό και διεθνή χώρο), τότε είναι προφανές ότι ισχύει και η αντίθετη τάση, που θέλει τις παραπάνω νέες εισροές να αποτελούν στοιχεία ευθυγράμμισης της ελληνικής πόλης με την παγκόσμια εικόνα των δυτικών μητροπόλεων. Με το συμπέρασμα αυτό συμφωνούν και όλες οι σχετικές απόψεις ερευνητών σε διεθνές επίπεδο (Αραβαντινός, 2001. Ιοαννου κ.ά, 2004; Sassen, 1998; Soja, 2000).

Πέρα όμως από την ανάλυση των μέχρι τώρα μετασχηματισμών που έχει υποστεί η εικόνα της ελληνικής πόλης, σημαντικοί προβληματισμοί συνδέονται και με τις μελλοντικές προοπτικές. Είναι αναμφισβήτητο, ότι καθ' όλο σχεδόν το πρόσφατο παρελθόν (τουλάχιστον των τελευταίων 50 χρόνων), διαπιστώνεται ότι η διαρκής **οικοδομική εξέλιξη** (αντανάκλαση συγκεκριμένων κοινωνικών/οικονομικών αναγκών και αποτέλεσμα ως ένα βαθμό και μιας διαρκώς αυξανόμενης "ευημερίας"), είναι τόσο έντονη και ραγδαία, που "διέρχεται" ακόμα και πάνω από παλαιούς οικισμούς, ακτές, δάση, προστατευόμενες περιοχές, κ.λπ. Οι συνέπειες αυτής της εξέλιξης στην εικόνα του αστικού τοπίου, είναι προφανώς ανατρεπτικές. Επιπλέον υπεισέρχονται κι άλλες παράμετροι, όπως για παράδειγμα, η κοινή διαπίστωση ότι η δομή, η λειτουργία, αλλά και η εικόνα της πόλης, συνιστούν πια βασικά κριτήρια του **ανταγωνισμού** μεταξύ των πόλεων (σε ευρωπαϊκό αλλά και διεθνές επίπεδο), εντεινοντας την ανάγκη πολλών από τις μεταβολές που περιγράφηκαν παραπάνω.

Οι αγωνίες μας για το μέλλον είναι επομένως πολλές και σχετίζονται, τόσο με τα θέματα της μορφής και της εικόνας του αστικού χώρου, όσο και με αυτά που αφορούν τη δομή και τους μηχανισμούς ανάπτυξής του. Συνοπτικά θα μπορούσαμε να τις διατυπώσουμε με τα παρακάτω ερωτήματα:

- Η ελληνική κοινωνία, θα μπορέσει να προσδιορίσει κάποιες ελάχιστες απαιτήσεις για τη δομή και τη μορφή του αστικού τοπίου που μας περιβάλλει;
- Οι παραπάνω απαιτήσεις, θα καταστεί δυνατόν να ενσωματωθούν στη διαδικασία του πολεοδομικού σχεδιασμού;
- Ο πολεοδομικός σχεδιασμός, θα καταφέρει να παίξει ένα κατευθυντήριο, αλλά και ουσιαστικό ρόλο στη διαδικασία εξέλιξης του αστικού χώρου και να πάψει να δρα "πυροσβεστικά";
- Η θεώρησή μας περί "ευημερίας", θα μπορέσει να επαναπροσδιοριστεί και να αποσυνδεθεί από την έννοια της "κερδοσκοπικής ασυδοσίας";
- Θα καταφέρουμε δηλαδή τελικά, ως πολίτες και ως κοινωνικό σύνολο, να αναπτύξουμε μηχανισμούς "περιβαλλοντικής", "πολεοδομικής" και "χωροταξικής ηθικής", με την ελπίδα, ότι και η πόλη θα αποκτήσει και κάποιες αυτορυθμιστικές ικανότητες;

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αραβαντινός Α. (1998/2007) *Πολεοδομικός Σχεδιασμός για μια Βιώσιμη Ανάπτυξη του Αστικού Χώρου*, Αθήνα: Συμμετρία
- Αραβαντινός Α. (2001) "Η ευρωπαϊκή και η ελληνική πόλη στον 21ο αιώνα", Συγγρό, τομ. 1, Ηράκλειο: ΟΠΕΚ Ηρακλείου.
- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο [ΕΜΠ]-Εργαστήριο αστικού περιβάλλοντος (1994) "Διερεύνηση μεθόδου διαχείρισης προστασίας και ανάδειξης παράκτιων μητροπολιτικών περιοχών με εντατική χρήση", ερευνητικό έργο, επιστ. υπεύθυνος: Ι. Πολύζος, Αθήνα.
- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο [ΕΜΠ]-Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης (2000), "Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης, Αθήνα", ερευνητικό έργο, ΕΜΠ.
- Ζήβας Δ., Τραυλός Ι., Μάνδικας Π., Λαμπήρη-Δημάκη Ι., Τζίκα-Χατζοπούλου Α., Παππάς Π. (1977), "Μελέτη παλαιάς πόλεως των Αθηνών. Το παρόν και το μέλλον της Πλάκας", ερευνητικό έργο, επιστ. υπεύθυνος: Ζήβας Δ., Αθήνα: Υπουργείο Δημοσίων Έργων.
- Μαλούτας Θ. κ.ά. (2000), *Οι Πόλεις – Κοινωνικοοικονομικός Άτλας της Ελλάδας*, Αθήνα, Βόλος: ΕΚΚΕ/Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Μαντουβάλου Μ. (1996) "Αστική γαιοπρόσδοος, τιμές γης και διαδικασίες ανάπτυξης του αστικού χώρου ΙΙ. Προβληματική για την ανάλυση του χώρου στην Ελλάδα", *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 53-80.
- Μαυρίδου Μ. (1998) "Η προοπτική ανάδειξης της παραλίας της Αθήνας και οι κίνδυνοι από τα Ολυμπιακά Έργα", *Πυρφόρος*, 1/98.
- Παπαγεωργίου-Βενετάς Αλ. (2004) *Το Στίγμα ενός Αθηναϊοδίφου*, Αθήνα: Ωκεανίδα.
- Σερράος Κ. (2004) "Η αισθητική της σύγχρονης αναπτυσσόμενης πόλης στην Ελλάδα", επιστημονικό συνέδριο: *Η αισθητική των πόλεων και η πολιτική των παρεμβάσεων. Συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου*, Αθήνα: ΥΠΕΧΩΔΕ, ΕΑΧΑ, 162-166.
- Φιλιππίδης Δ. (1990) *Για την Ελληνική Πόλη: Μεταπολεμική Πορεία και Μελλοντικές Προοπτικές*, Αθήνα: Θεμέλιο.

Ξενόγλωσση

- Ioannou B., Polychronopoulos D., Serraios K., Zifou M. (2004), "Transformations in the image of the Greek city. Motives and effects on the contemporary urban fabric", διεθνές συνέδριο *AESOP Metropolitan Planning and Environmental Issues*, Grenoble, 1-4 Ιουλίου 2004.
- Nasar Jack L. (1998) *The Evaluative Image of the City*, Thousand Oaks: Sage.

Sassen S. (1998) *Globalization and its Discontents. Essays on the New Mobility of People and Money*, New York: The New Press.

Soja E. (επ.) (2000) *Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions*, Oxford: Blackwell.

Βύρων Ιωάννου

• *Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Λεωφόρος Διγενή Ακρίτα 13-15, Αδαμάντειο Μέγαρο, 1055 Λευκωσία, Κύπρος

Κωνσταντίνος Σερράος

• *Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Πατησίων 42, 106 82 Αθήνα, Ελλάδα*

e-mail: kserr@central.ntua.gr

4

Gospodini A.

Introduction - The Post-Industrial City:
New Economies, Spatial Transformations and New Landscapes

10

Gospodini A.

The Landscapes of Cultural and Leisure Economies in Greek Cities

30

Roberts M.

Town Centres and Night-time Economy in UK:
Spatial Transformations and Urban Governance Challenges

42

Townshend T.

Urban Landscapes of Abandonment and Sustainable Regeneration of Inner City
Areas: The Case of Newcastle Gateshead, UK

54

Papageorgiou-Sefertzi R.

Transformations in Architecture:
Do They Outline a New Paradigm in Urban Landscaping?

72

Sepe M.

Urban Landscape, Place Identity and Their Components:
A New Software Tool for Supporting the Sustainable Urban Planning and Design

86

Ιωάννου Β., Σερράς Κ.

Το παρόν και το μέλλον του ελληνικού αστικού τοπίου

ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

100

Γοσποδίνη Α.

Χωρικές πολιτικές για το σχεδιασμό, την ανταγωνιστικότητα
και τη βιώσιμη ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων

146

Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος Η., Ράσκου Ε.

Διαχείριση αρχιτεκτονικής κληρονομιάς: Η διαχρονική εξέλιξη των πολιτικών
στην Ευρώπη και οι νέες προκλήσεις για την Ελλάδα